

Balázs Géza – Lengyel Klára (szerk.)

Grammatika és oktatás – időszerű kérdések. Struktúra, funkció, szemiotika, hálózat. Tanulmánykötet (Varga-Sebestyén Eszter)

ELTE MAI MAGYAR NYELVI TANSZÉK – INTER (IKU) – MAGYAR SZEMIOTIKAI TÁRSASÁG.
BUDAPEST. 2018. 438 OLDAL.

Új nézőpontok a magyar nyelv kutatásában és oktatásában

A 2016. november 24–25-én grammatika és oktatás témakörében rendezett konferencia előadásainak tanulmányait tartalmazza a 2018-ban megjelent tanulmánykötet, amely a *Grammatika és oktatás – időszerű kérdések. Struktúra, funkció, szemiotika, hálózat* címet kapta. A konferenciát az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszéke szervezte az *Új nézőpontok a magyar nyelv leírásában* konferenciasorozat hatodik állomásaként. Három országból 58 nyelvész érkezett és tartott előadást, a konferenciakötetben 39 előadásból készített tanulmány olvasható. A tanulmánykötet, amelyet Balázs Géza és Lengyel Klára szerkesztett, nem tagolódik tematikus blokkokra, de felfedezhető a tanulmányok sorában, hogy több helyen a hasonló témájú írások egymás után kerültek a kötetbe, főleg a jelnyelv oktatásával foglalkozó munkákra igaz ez a megállapítás, a négy tanulmány a kötet végén helyezkedik el. Számos esetben azonban nem egyértelmű

a tanulmányok tematikai bontása, hiszen a munkák sokszínűek, a szerzők több vizsgálati módszerrel dolgoznak, egy-egy írás ezáltal több diszciplínához, témához is kapcsolódik. Az ismertetésben a teljesség és az egyszerűség érdekében mégis tematikus szervezőelveket kijelölve mutatom be az egyes írásokat, éppen emiatt a tárgyalás sorrendje több esetben eltér a konferenciakötet írásainak sorrendjétől.

Balázs Géza az *Előszó*ban kifejti, hogy számos előadó célja a szerethető nyelvtanoktatás bemutatására irányult, vagyis a „nyelvtan életre keltése” állt a középpontban. Az anyanyelv-pedagógiai írások foglalkoznak a grammatika oktatásának a szemléletmódjával, ezek időbeli változásaival. A tanulmányírók mindnyájan amellett érvelnek, hogy a grammatika tanítására szükség van a közoktatásban. Megjelennek a kötetben az iskolai anyanyelvtanításban és a szakmódszertani kutatásokban is fontos, egyre hangsúlyosabbá váló témák, például a beszélt nyelv vagy a másodlagos írásbeliség szerepének tárgyalása, illetve a jelnyelv oktatása. Több munka foglalkozik a nyelv és gondolkodás témakörével, valamint a nyelvvelsajátítással. Egy-egy tanulmánnyal képviseltetik magukat a különböző nyelvészeti diszciplínák: a szemantika, a szövegnyelvészet és a stilisztika, a nyelvtörténet, a dialektológia és a szociolingvisztika. A tanulmánykötetben több munka is a magyar jelnyelv grammatikájával és oktatásának a kérdéseivel foglalkozik, egy-egy folyamatban lévő kutatás aspektusaira és eredményeire világít rá. A tanulmányok módszertani apparátusa is sokszínű. Találkozunk esettanulmányokkal, attitűdvizsgálatokkal, kérdőíves kvantitatív elemzésekkel, forgalomban lévő tankönyvek és az anyanyelvoktatás kritikájával, szövegelemzéssel, illetve számos munka feladatokat is kínál a gyakorló pedagógusok számára. A kutatók több korosztályban és csoportban végzett empirikus vizsgálatokat közölnek, a kisgyermekkortól egészen az egyetemi hallgatók körében végzett vizsgálatokig. A kötetben a tanulmányok elméleti keretét tekintve

a funkcionális-kognitív nyelvészet dominál, illetve a hagyományos, klasszikus grammatika szemléletmódja is megjelenik, de a generatív grammatikai szemléletmóddal is találkozunk az írásokban.

A tanulmánykötet Keszler Borbála *Irányzatok nélkül – mégis másképp* című írásával kezdődik (11–19), amely nyit a funkciók világa felé, hiszen azt állítja, hogy nem szabad mereven ragaszkodni a szófajtani és a mondattani kategóriákhoz, és kifejti, hogy el kell rugaszkodni a pusztán formalista leírástól. A munka egyben esettanulmány, amely mintaelemzést nyújt gyakorló pedagógusok számára, a *mind(en)*, *ember* és a *mitszófajtani* és mondattani megközelítésével. A továbbiakban is találkozunk olyan tanulmányokkal, amelyek a funkcionális nyelvészet felől közelítve vizsgálnak meg egyes grammatikai kérdéseket, vagyis a grammatikai elemzések új útjait mutatják be egy-egy esettanulmány keretében. Nagy L. János az utalószó helyzetével foglalkozik (167–176), Pankovics Gergő a vonzatstruktúrákkal (189–196), Horváth László a birtoktöbbsesítő jellel (217–224), Kukorelli Eszter pedig a jövő idő kifejezését vizsgálja a beszélt nyelvben (271–276). H. Varga Márta és Žagar Szentesi Orsolya közös tanulmányának témája (111–121) pedig a vonatkozó névmások szerepe a magyar mint idegen nyelv oktatásában.

Számos írásban a hazai anyanyelvoktatás szemléletmódjainak elemzésével találkozhatunk. Köztük Szathmári István *Rövid vissza- és előtekintés nyelvtudományunkban* című tanulmányában a funkcionális-kognitív nyelvészet előretöréséről, illetve bizonyos kutatói magatartásformák veszélyeiről ír, hiányolva a stilsztika oktatását és kutatását (11–19). Balázs Géza tanulmányában a mondatelemzési modellek történetét tárja fel, áttekintést adva az elmúlt évtizedek trendjeiről (131–145). Imrényi András egy új többdimenziós, szórendet is mutató mondatelemzési modellről értekezik munkájában (49–56). A funkcionális tudomány szemlélet és anyanyelvoktatás kérdéseit tárja fel Tolcsvai Nagy Gábor (27–36), Kugler Nóra pedig feladatokat, módszertani javaslatokat kínál a funkcionális szemléletű oktatáshoz *A nyelvtan életre keltése* című tanulmányában (37–47). Simon Gábor egy elméleti jellegű elemzést nyújt a metaforaoktatás kérdéseivel kapcsolatban, azaz *Hol a helye a metaforának a grammatikában?* című dolgozatával mutatja be az uralkodó nyelvelméleteket (85–96). Ugyancsak módszertani javaslatokkal áll elő Szabó Veronika és Hoss Alexandra, akik a kutatásalapú grammatikaoktatás előnyeit részletezik a *Mit?, Kinek? és Hogyan?* kérdésekre válaszolva. Az életkoroknak megfelelő oktatást hangsúlyozzák, kitekintve Piaget fejlődési modelljére (177–188). Heltai Pál Karácsony Sándor nyelvkoncepcióját mutatja be, amely a nyelvészet társaslélektani megközelítését tartja elsődlegesnek, valamint Karácsony Sándor korszakát megelőző nézeteit elemzi (97–110). A szemléletmódok, az anyanyelvoktatás iskoláinak bemutatását célozza meg két attitűd- és kérdőíves vizsgálat is. Pelczer Katalin egyetemi hallgatókat kérdezett meg arról, hogy szerintük mennyire hatékony és gyakorlatias a mai anyanyelvoktatás. A kutatás eredményeinek ismertetését követően a szerző szintén a funkcionális szemlélet mellett teszi le a voksát, ennek igazolására két feladatot is közöl (233–244). A következő tanulmányban Gonda Zsuzsa egy 2006-ban lezajlott empirikus kutatás eredményeit veti össze egy 2016-ban végzett kérdőíves vizsgálat eredményeivel, és megállapítja, hogy bár 10 év alatt nem sokat változott a tanárok hozzáállása a grammatikaoktatáshoz, már igyekeznek életszerűbben és gyakorlatiasabban tanítani ezeket az ismereteket (245–255).

Több szerző is kiemelkedően fontosnak tartja, hogy érveljen a grammatikaoktatás megtartása mellett. Balázs Géza az *Előszó*ban leírja, hogy a 60-as évektől Angliában nem tanítottak grammatikai ismereteket, ma pedig már visszaküldik a tanárokat az egyetemre nyelvtant tanulni. Közli továbbá azt is, hogy az angliai példából okulva a hazai kutatók aggodalmukat fejezték ki a konferencia zárszavában. A résztvevők attól tartanak, hogy a nyelvészek kommunikációjának a hiánya, illetve szemléletmódjának a sokszínűsége miatt eltörölhetik a nyelvtanoktatást az iskolában (9–10). A grammatikaoktatást tehát védeni kell, számos tanulmányíró pedig ezt a célt kívánja elérni a munkájában. Ilyen Balogh Judit *Leíró grammatika és nyelvhasználat* című írása, amelyben a morfémák, a szófajok és a kommunikáció összefüggéséről olvashatunk (147–151). M. Korchmáros Valéria a mondatelemzésről értekezik, egyben kritikáját is megfogalmazza a hazai nyelvtanoktatás tankönyveit illetően (157–166). Minya Károly a szerethető grammatikaoktatás mellett érvel, ezt az élőnyelvi példaanyagra alapozza (257–261). Úgy gondolja, korszerűbb feladatokkal, szövegekkel elérhető a tanulók kreativitásának az elősegítése.

A nemzetközi témához visszatérve, a tanulmánykötet egy külön, hiánypótló darabja a román kísérlet bemutatása Már Orsolya összefoglalásában, aki a 2013-as kerettantervi változás gyakorlati megvalósulását elemzi. Megállapítja viszont, hogy a tanterv újszerűsége miatt még nem ítéhető meg az új, funkcionális alapokra építő kerettanterv eredményessége (153–156).

Számos tanulmány foglalkozik beszélt nyelvi jelentésekkel mint a hazai anyanyelvoktatás hiányzó területével. A gyermeknyelv-elsajátítás témakörét is érinti Hámori Ágnes szövegtípusokkal és műfajokkal foglalkozó írásában (71–84). Dér Csilla Ilona *Mit és hogyan tanítsunk a spontán beszélt nyelvről?* című tanulmányában a kommunikációs-pragmatikai tényezőkre helyezi a hangsúlyt, és szintén a merev kategóriák ellen szól (297–305). Laczkó Mária tizenévesek spontán beszédét elemzi (317–327). Imai Ren az absztrakt felfogás felől (341–353), Nagy-Varga Zsolt pedig a definícióalkotás oldaláról közelíti meg az iskolások spontán beszédtevékenységét (355–362). A beszélt nyelv témakörén belül Horváth Krisztina interspecifikus kommunikációs vizsgálata a mondatátszövődés jelenségeire helyezi a hangsúlyt (277–286). A beszélt és írott nyelv közötti átmenetet Constantinovits Milán képviseli a *Face-revételek a nyelvtanórákhoz...* című tanulmányában, amely az írott-beszélt nyelv terminusaival foglalkozik (329–339).

A tanulmánykötetben megjelennek olyan nyelvészeti diszciplínák is, amelyek a közoktatásban nincsenek elég hangsúlyosan jelen. Ezek a szövegtannal, a stilisztikával, a szemantikával foglalkozó írások, valamint a nyelvtörténet, illetve a dialektológia. Domonkosi Ágnes és Kuna Ágnes kognitív alapú szövegnyelvészeti empirikus vizsgálatot közölnek, amelyben diákok szövegátiratait helyezik a középpontba (57–69). Zs. Sejtes Györgyi kiterjeszti szövegnyelvészeti vizsgálatát, és a szövegértési kompetencia fejlesztésével kapcsolatban a metanyelvi tudás oktatására helyezi a hangsúlyt, valamint azt fogalmazza meg, hogy a kompetenciafejlesztés kulcsa a nyelvről való tudás és a nyelvhasználati tudás harmóniája (203–216). Szemantikai jellegű írás Sólyom Réka egyetemi hallgatókkal végzett kérdőíves vizsgálata (307–316). A szerző tanulmányában kijelöli azokat a tárgyegeket, ahol a tanárképzésben részt vevő hallgatók az igekötők és a neologizmusok kapcsolatait tanulmányozhatják, egyben megadja a *be* igekötő kérdőívekből kiolvasható jelentéseit, ezzel nyomon követi a *be* igekötő jelentésváltozásait. Pomázi Bence tanulmányában a nonszenszversek magyar nyelvi órai alkalmazásáról ír (197–201). A nyelvtörténet oktatásának kérdéseivel két tanulmány foglalkozik. Horváth László egy esettanulmány keretein belül ismerteti *Egy birtoktöbbsítési eset grammatikaoktatási felhasználásával*, amelyben a szinkronia és a diakronia összekapcsolását hangsúlyozza (217–224), Miklós Gabriella pedig az állványozás módszerét mutatja be egyetemi hallgatókkal végzett féléves munkájának az állomásait leírva. Ezzel választ ad azokra a kérdésekre, hogy miért idegen a diákok számára a nyelvtörténet, és miként lehet közelebb hozni a tanulókhöz (225–232). A regionalizmusokkal kapcsolatban Parapatics Andrea folytat vizsgálatot az elsődleges és másodlagos szóbeliségben, valamint feladatokat kínál a dialektológia népszerűsítésére (287–296). Bari Diána a nyelvmenedzsment-elméletet mutatja be a nyelvpolitika egy újfajta megközelítéseként (263–270). Müller Márta és Miskei Réka a németül tanulók számára készült pedagógiai grammatikákat vizsgálják: elemzésük arra irányítja rá a figyelmet, hogy érdemes lenne a középiskolás tanulók nyelvészeti forrásait is felmérni, és talán nem lenne meglepő, hogy amint a germanista szakos egyetemi hallgatók, úgy a középiskolások körében is megjelenhet a digitális tartalom (121–130).

A tanulmánykötet záródarabjaiként találjuk a siketek jelnyelvével foglalkozó tanulmányokat. Szabó M. Helga a bilingvális oktatás kérdéseit elemezi (363–372). Bartha Csilla, Hámori Ágnes és Holecz Margit tanulmányukban felhívják a figyelmet a jelnyelvi oktatóanyag hiányára, ezáltal a jelnyelvi kutatásokra irányítják a figyelmet (373–399). Romanek Péter Zalán hallássérültek nyelvi szocializációját vizsgálja (401–418). Ezt a kérdéskört bontja tovább a konferenciakötet záródarabjaként Bartha Csilla, Hattyár Helga és Bokor Julianna munkája a siket gyermekek teljesítményével kapcsolatos empirikus kutatás ismertetésével (419–434).

Az anyanyelvoktatás időszerű kérdéseivel foglalkozó tanulmánykötet minden érdeklődőt elkalauzol mind az iskolai anyanyelvi nevelés, mind a felsőfokú nyelvészeti képzés fontos szakmai kérdéseinek

világába. A kötet egészéről elmondható, hogy célja a nyelvészek és a gyakorló tanárok közötti kommunikáció elősegítése, valamint a kurrens nézetek összefoglalása. Az esettanulmányok mintaként, az attitűdvizsgálatok pedig visszajelzésként szolgálnak a kutatóknak, a gyakorló pedagógusoknak és minden a téma iránt érdeklődőnek.

Varga-Sebestyén, Eszter: New aspects in the research and education of Hungarian language

Az írás szerzőjéről

Varga-Sebestyén Eszter

doktori hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Nyelvtudományi
Doktori Iskola, Budapest

sebestyen.eszter05[kukac]gmail.com